

УДК 378.091:81'243

DOI: 10.31499/2307-4906.3.2020.219121

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ

Фрицюк Валентина, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і професійної освіти, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського.

ORCID: 0000-0001-6133-2656

E-mail: valentina.frytsiuk@gmail.com

Герасимова Ірина, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і професійної освіти, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського.

ORCID: 0000-0001-7000-7652

E-mail: gerasimovair@gmail.com

У статті визначається сутність професійної мобільності та її значення у підготовці в педагогічних університетах майбутніх докторів філософії. Доведено, що позитивний вплив на розвиток професійної мобільності майбутніх докторів філософії має спеціально створене середовище в закладі вищої освіти, у якому передбачено: організація і підтримання міжнародних зв'язків з іншими закладами, можливість участі аспірантів у спільних наукових і освітніх проєктах, конференціях, спільних публікаціях; проходження закордонних стажувань; спільне проведення наукових досліджень; практика одержання подвійних дипломів тощо.

Ключові слова: професійна мобільність, академічна мобільність, майбутні доктори філософії, соціологічний, психологічний, педагогічний підходи, професійна підготовка, спеціально створене середовище.

PROFESSIONAL MOBILITY IN FUTURE PHILOSOPHY DOCTORS' TRAINING

Frytsiuk Valentine, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of Pedagogy and Vocational Education Department, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0001-6133-2656

E-mail: valentina.frytsiuk@gmail.com

Gerasimova Irina, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of Pedagogy and Vocational Education Department, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0001-7004-1500

E-mail: gerasimovair@gmail.com

The article defines the essence of professional mobility and importance in future philosophy doctors' training in pedagogical universities. It was proved, that the basis of the sociological approach of determining professional mobility was based on changes in an individual position in the social structure of society. Features of individual personality were at the heart of the psychological approach. Pedagogical approach combines those two approaches, as it aims to ensure the movement of an individual in the social structure of society by future professionals' appropriate training during their studies. Professional mobility was defined as a professional training component of future philosophy doctors; ability for successful switching from one activity to another during the process of thesis writing

and for changing of activity types in the professional field; ability of efficient use of professional techniques system for implementation of any tasks in the field of thesis writing.

The following factors have been proved to have positive influence on the development of future philosophy doctors professional mobility: organization of international relations and joint programs of international cooperation with foreign educational institutions, organizations, associations in the field of science and education; organization of participation in programs of bilateral and multilateral international exchange, internships and practices of postgraduate students, doctoral students, pedagogical staff and students of the university, organization and implementation of joint international educational programs with foreign partner universities considering obtaining diplomas of these universities.

Keywords: *professional mobility, academic mobility, future doctors of philosophy, sociological, psychological, pedagogical approaches, professional training, specially created environment.*

Динамічні перетворення, що відбуваються в країні, особливо відчутними є в освітній галузі. Успішність розвитку вищої освіти значною мірою залежить від виходу української освітньої спільноти на міжнародні ринки, що пов'язано з процесами євроінтеграції. Маємо передбачити можливість візитів у нашу країну іноземних партнерів, залучення до вітчизняних ЗВО іноземних студентів, стажування українських викладачів за кордоном тощо. Усе назване вище значно розширює можливості професійної реалізації молодих науковців й зумовлює актуальність підготовки майбутніх фахівців, зокрема докторів філософії, до професійної мобільності.

Стрімкий розвиток інтелектуалізації суспільства, загострення конкуренції на зовнішньому і внутрішньому ринках, дисбаланс попиту й пропозиції на ринку праці, нові ціннісні й мотиваційні орієнтації та інші виклики актуалізують проблематику професійної мобільності [2]. Тому підготовка в педагогічних університетах майбутніх докторів філософії до професійної мобільності є проблемою, безперечно, важливою й актуальною.

Зазначимо, що різні аспекти професійної мобільності та конкурентоспроможності фахівців на ринку праці розглядали такі дослідники, як Л. Данилов, О. Симончук, Д. Чернілевський, О. Щербак та ін. Психологічні та педагогічні аспекти формування професійної мобільності особистості розглянуто в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених, як-то Л. Амірова, Л. Горюнова, Є. Іванченко, О. Львов, Н. Кожемякіна, Л. Суценцева, І. Хом'юк та ін. Професійну мобільність традиційно досліджували в соціології (Р. Бендікс, Р. Ривкіна, П. Сорокін та ін.). Їхні праці пов'язані з різними видами мобільності, зокрема академічною, соціальною, професійною тощо [5].

Варто вказати на те, що дослідники нині розрізняють горизонтальну і вертикальну, висхідну і низхідну професійну мобільність (за П. Сорокіним). Горизонтальна мобільність пов'язана з рівнозначними переходами без зміни соціального статусу. Вертикальна мобільність пов'язана з підвищенням або зниженням соціального статусу. Висхідна мобільність – це перехід до більш високого положення, який характеризується високою конкурентоспроможністю і професійною адаптацією індивіда. Можливість руху вгору означає не тільки збільшення частки отриманих соціальних благ, але й більш повну професійну реалізацію. Низхідна професійна мобільність супроводжується втратою професійного статусу [6]. На нашу думку, усі названі види мобільності можуть бути характерними для майбутніх докторів філософії й такими, що безпосередньо пов'язані з їхньою професійною мобільністю.

Попри наявність значної кількості досліджень, які стосуються вказаної

проблеми, мусимо констатувати, що недостатньо висвітленою є проблема підготовки до професійної мобільності майбутніх докторів філософії.

Мета статті – уточнити сутність поняття «професійна мобільність», а також визначити важливість підготовки майбутніх докторів філософії до професійної мобільності під час їхнього навчання в педагогічному університеті.

Професійна мобільність є одним із видів мобільності сучасного фахівця. Так само як інші види мобільності, її пов'язують із здатністю до переміщень. Цю якість науковці також пов'язують з особистісною активністю, певною готовністю до змін тощо. Щодо навчання, варто назвати такі характеристики особистості, як: готовність постійно удосконалюватися, опановувати нові напрями діяльності чи у межах фаху, яким оволодіває студент, чи зміни фаху. Закономірно, що професійну мобільність найчастіше розглядають або як діяльність, або як якість особистості. У статті розглядаємо професійну мобільність майбутніх докторів філософії як їхню особистісну якість.

Теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дав змогу виокремити три підходи у вивченні професійної мобільності: соціологічний, психологічний, педагогічний.

Зауважимо, що П. Сорокін визначає соціальну мобільність як певний перехід індивіда або соціального об'єкта (цінності), тобто всього того, що створено або модифіковано людською діяльністю, з однієї соціальної позиції до іншої, а професійну мобільність розглядає її основним компонентом [6, с. 373].

Є підстави стверджувати, що в основі сучасного розуміння професійної мобільності є соціальні переміщення – зміна статусу індивіда в соціальній структурі організації, а також трудові переміщення, які характеризують рух у професійній структурі суспільства.

Згідно з психологічним підходом, професійна мобільність є якістю людини, особливо необхідною для успішної життєдіяльності у наш час, оскільки саме ця особистісна характеристика пов'язана з постійним прагненням безперервного самовдосконалення, саморозвитку, зокрема професійного, здатністю швидко реагувати на нові обставини, швидко реагувати на різні проблеми і виклики, гнучко перебудовуватися залежно від нової ситуації, а також професійного та життєвого середовища.

У психологічних дослідженнях професійну мобільність пов'язують з новими психологічними фактами щодо професійного розвитку і саморозвитку фахівця (А. Маркова, В. Тихонович, Л. Шевченко та ін.), визначаючи особливу важливість для вказаної якості, відповідних певному фаху компетентностей та адаптивно важливих особистісних якостей [5].

У педагогічних дослідженнях містяться різні підходи як до трактування самого поняття «професійна мобільність особистості», так і до шляхів та методів підготовки майбутніх фахівців до професійної мобільності. Найчастіше ця якість пов'язується з низкою таких характеристик, як: креативність [7; 8], здатність перелаштовуватися чи змінювати види діяльності, прагнення до професійного і особистісного саморозвитку, професійна компетентність тощо [1].

Згідно з педагогічним підходом, професійна мобільність – це інтегрована сукупність соціальних, індивідуальних та професійних якостей особистості, які

проявляються у здатності за потреби змінювати вид діяльності; за потреби переходити від одного виду діяльності до іншого, володінні високим рівнем узагальнених професійних знань, досвідом їх удосконалення та самостійного оволодіння; результатом її самореалізація в обраній професії та житті; вона є складовою процесу самовдосконалення особистості та перетворення професійного й життєвого середовища.

Отже, в основі соціологічного підходу визначення професійної мобільності є опис змін позиції індивіда в соціальній структурі суспільства. В основі психологічного підходу – особисті якості індивіда, які дають йому змогу здійснити або забезпечують ці переміщення. Педагогічний підхід об'єднує ці два підходи, тому що має на меті забезпечити переміщення індивіда в соціальній структурі суспільства завдяки відповідній підготовці майбутніх фахівців під час їхнього навчання у закладі вищої освіти. Крім того, готовність до професійної мобільності вміння швидко переключатися з одного виду діяльності на інший під час виконання професійних завдань. Відповідно, перед навчальними закладами постає завдання розвитку цієї якості у майбутніх фахівців під час їхнього навчання у ЗВО задля виявлення їхньої професійної компетентності, конкурентоспроможності на сучасному ринку праці. Усе вищесказане стосується майбутніх докторів філософії (Ph.D), які проходять свою підготовку у педагогічних університетах.

Доктор філософії, згідно зі статтею 5 Закону України «Про вищу освіту», – це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра [4]. Для майбутніх докторів філософії під час навчання в університеті важливо досягнути певних наукових і освітніх результатів та здобути низку важливих компетентностей, з-поміж яких такі: провести власне наукове дослідження; опублікувати (з урахуванням принципів академічної доброчесності) результати дослідження у фахових виданнях, а також у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз; вільно спілкуватися з науковою спільнотою рідною та іноземною мовами тощо. Випускники освітньо-наукового рівня доктор філософії мають набути здатність до вирішення комплексних проблем в освітній галузі під час професійної або дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань і професійної практики. На нашу думку, саме для ефективного розвитку вказаних навичок і якостей майбутнім докторам філософії, зокрема спеціальностей 015 Професійна освіта; 011 Освітні, педагогічні науки, потрібно формувати під час навчання у педагогічному університеті готовність до професійної мобільності.

Нині досить часто використовують поняття віртуальної та академічної мобільності. Академічна мобільність надає можливість для студентів, викладачів, адміністративно-управлінського персоналу «переміщуватися» з одного до іншого закладу вищої освіти як на європейському, так і на національному рівні. Віртуальна форма мобільності передбачає можливість навчатися, викладати та займатися науковими дослідженнями в іншому закладі освіти засобами дистанційних та телекомунікаційних технологій (дистанційна освіта, електронне навчання, професійна інтернет-комунікація) [3]. На нашу думку, обидва названі вище види мобільності варто обов'язково використовувати у процесі професійної підготовки майбутніх докторів філософії, оскільки це позитивно впливатиме зокрема й на формування їхньої готовності до професійної мобільності.

Скажемо для прикладу, що Вінницькому державному педагогічному університету імені Михайла Коцюбинського значною мірою сприяє формуванню готовності студентів і аспірантів до професійної мобільності реалізація міжнародних освітніх і наукових проєктів, договорів з численними зарубіжними університетами, зокрема закладами Австрії, Азербайджану, Білорусі, Великої Британії, Ізраїлю, Китаю, Нідерландів, Німеччини, Сполучених Штатів Америки та інших країн.

Викладачі університету, аспіранти і студенти активно долучаються до академічної мобільності.

На нашу думку, значний позитивний вплив на розвиток професійної мобільності майбутніх докторів філософії має спеціально створене середовище в закладі вищої освіти, у якому передбачено: організація і підтримання міжнародних зв'язків з іншими університетами, можливість участі аспірантів у спільних наукових і освітніх проєктах, конференціях, наукових семінарах, грантах, спільних публікаціях тощо; проходження закордонних стажувань; спільне проведення наукових досліджень; практика одержання подвійних дипломів; здійснення належної інформаційної підтримки аспірантів; удосконалення їхньої мовної підготовки; постійний пошук нових контактів для міжнародної співпраці тощо.

Так, наприклад, однією з таких спільних публікацій майбутніх докторів філософії з викладачами університету є монографія «Особистісно-професійний розвиток учителя: погляди стейкхолдерів». У монографії з міжнародною участю висвітлена широка палітра проблеми особистісно-професійного розвитку вчителя в різних аспектах у статтях стейкхолдерів, зокрема спільних зарубіжних публікаціях науковців кафедри зі стейкхолдерами.

Отримання періодичного зворотного зв'язку від стейкхолдерів є обов'язковою складовою системи внутрішнього забезпечення якості Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, який здійснюється таким шляхом: анкетування стейкхолдерів; отримання пропозицій та зауважень від стейкхолдерів щодо освітніх програм та нормативно-правових актів університету.

За участі стейкхолдерів кафедра педагогіки та професійної освіти постійно здійснює перегляд та оновлення освітніх програм. У рамках цього процесу стейкхолдери висловлюють свої пропозиції та зауваження щодо чинних освітніх програм та тих, що розробляються. Ефективність взаємодії кафедри педагогіки та професійної освіти зі стейкхолдерами (внутрішніми і зовнішніми) залежить від того, наскільки якісно здійснюється аналіз їхніх інтересів та оцінюється вплив на формування та розвиток освітнього простору. Особлива увага, звісно, надається внутрішнім стейкхолдерам, інтереси яких спрямовані на постійне покращення освітнього простору закладу вищої освіти завдяки підвищенню кваліфікації (стажування) науково-педагогічних працівників та відповідальності структурних підрозділів; широкого використання інноваційних методів у процесі фундаментальної та фахової підготовки студентів; запровадження сучасних інформаційних технологій для надання якісніших освітніх послуг тощо.

Усіх стейкхолдерів кафедри педагогіки та професійної освіти можна розглядати як певну цілісну систему, вплив складових якої визначає траєкторію її подальшого розвитку.

Отже, означене вище зумовлює важливість формування професійної мобільності як складової професійної підготовки майбутніх докторів філософії, яку ми розуміємо як

володіння майбутніми докторами філософії високим рівнем узагальнених професійних знань, досвідом їх удосконалення та самостійного оволодіння; здатність успішно переключатися з одного на інший вид діяльності у процесі написання докторської дисертації, а також змінювати вид діяльності у професійній сфері; вміння ефективно використовувати систему професійних прийомів для виконання будь-яких завдань у сфері написання докторської дисертації та порівняно легко переходити від одного виду діяльності до іншого.

Перспективи подальших розвідок полягають у розробленні методів діагностування готовності майбутніх докторів філософії до професійної мобільності; розробленні методики та технології формування готовності майбутніх докторів філософії до професійної мобільності під час їхнього навчання в аспірантурі педагогічного університету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дементьева О. М. Формирование социально-профессиональной мобильности студентов в учреждениях среднего профессионального образования: автореф. ... дис. канд. пед. наук: 13.00.08. Москва, 2009. 22 с.
2. Захарчин Г. М. Професійна мобільність персоналу як складова адаптаційної політики підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Логістика*. 2017. № 863. С. 51–56.
3. Клименко Ю. А. Педагогічні умови формування професійно мобільного педагога у європейських вищих навчальних закладах. *Педагогічні науки*. Херсон: Видавництво ХДУ, 2011. Вип. 58. С. 74–79.
4. Панич О. Підготовка науковців: практики і проблеми. 2018. URL: <https://osvita.ua/vnz/reform/58758/> (дата звернення: 16.12.2019).
5. Пріма Р. М. Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. О., 2010. 42 с.
6. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / пер. с англ.; под. общ. ред. А. Ю. Согомонова. М.: Политиздат, 1992. 543 с.
7. Фрицюк В. А. Креативность будущих учителей и условия её формирования. *Педагогические технологии*. Москва, 2009. № 1. С. 27–36.
8. Фрицюк В. А., Вовк Л. П. Акмеологічний підхід до вивчення проблеми професійного саморозвитку майбутнього вчителя. *Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія. ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського*. Вінниця, 2016. Вип. 42. С. 66–71.

REFERENCES

1. Dement'eva, O. M. (2009) Formirovanie social'no-professional'noj mobil'nosti studentov v uchrezhdenijah srednego professional'nogo obrazovaniya. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moskva [in Russian].
2. Zakharchyn, H. M. (2017). Profesiina mobilnist personalu yak skladova adaptatsiinoi polityky pidpriemstva. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Lohistyka*. 2017. № 863. S. 51–56 [in Ukrainian].
3. Klymenko, Yu. A. (2011). Pedahohichni umovy formuvannia profesiino mobilnoho pedahoha u yevropeiskykh vyshchykh navchalnykh zakladakh. *Pedahohichni nauky*. Kherson: Vydavnytstvo KhDU, Issue 58, 74–79 [in Ukrainian].
4. Panych, O. (2018). Pidhotovka naukovtsiv: praktyky i problemy. URL: <https://osvita.ua/vnz/reform/58758/> [in Ukrainian].
5. Prima, R. M. (2010). Teoretyko-metodychni zasady formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnoho fakhivtsia pochatkovoї osvity: *Extended abstract of doctor's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
6. Sorokin, P. (1992). Chelovek. Civilizacija. Obshestvo. per. s angl. A. Ju. Sogomonova (Ed.). M.: Politizdat [in Russian].
7. Frytsiuk, V. A. (2009). Kreatyvnost budushchykh uchytel'ei y uslov'ya ee formirovaniya. *Pedahohycheskye tekhnolohyy*. Moskva, 1, 27–36 [in Russian].
8. Frytsiuk, V. A., Vovk L. P. (2016). Akmeolohichni pidkhid do vyvchennia problemy profesiinoho samorozvytku maibutnoho vchytelia. *Naukovi zapysky. Serii: Pedahohika i psykholohiia. VDPU im. Mykhaila Kotsiubynskoho*. Vinnytsia, Issue 42, 66–71 [in Ukrainian].